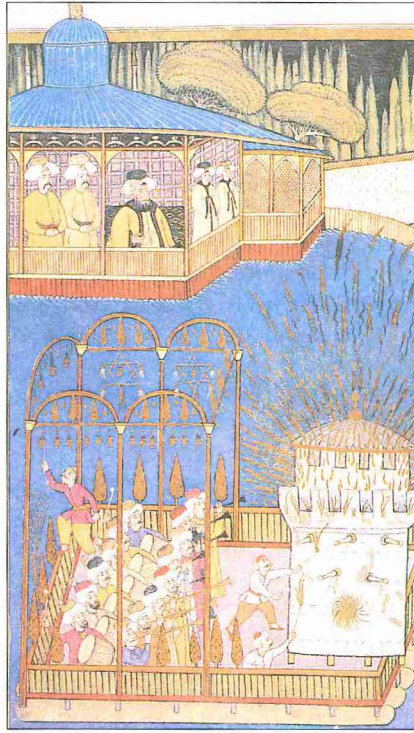

tür perspektifine karşılık bir derinlik eğiliminin bulunduğu görülmektedir. Bütün bu özellikler, Levnî'nin Osmanlı minyatür sanatının son büyük ustası sayılmasına sebep olmuştur. Portrelerinde kişinin yüz anlatımını da işlemeye yönelmesi, vücut hareketlerine doğal bir kıvraklık kazandırması ve dikkati belli bir noktaya toplamak yerine bütün yüzeye yaymayı amaçlayan kompozisyonlar tasarlaması, onun resimlerinin hemen algılanan ve başka ustalarından ayırt edilmesini sağlayan başlıca özellikleridir. Minyatürlerin elliyi aşkın bir dizi halinde levhalar üzerine yapılmış olanları kadın müzik topluluklarını, rakkâseleri, harem kadınlarını ve çeşitli portreleri konu almaktadır. Asalet ve zarafeti yansıtmaya kaygısının çizgiye hâkim olduğu bu resimlerin çoğunda sanatçı, eski şemacı nitelikleri aşan bir canlılık ve en doğacı resimlerde dahi rastlanmasığı güç olan tensel bir ifade kuvveti göstermiştir. Bu figürler zarif çizgilerle, narin hatlarla canlandırılır ve inceliği ifade eder. İnce ayrıntılarıyla çizilmiş resimler bir yandan da dönemin toplumsal yaşamı hakkında bilgi edinilmesini sağlamaktadır.

Levnî'nin minyatürlerinin en önemlilerinden bir grup, III. Ahmed'in şehzadelerinin 1720'deki sünnet düğününü anlatan Seyyid Vehbî'nin *Surnâme*'si için hazırladığıdır. Osmanlı dünyasında bir gelenek olan surnâme türünün daha eski örneklerinde görülen minyatürler düğünleri Atmeydanı'nın klişe dekoru içinde gösterirken Levnî bu zamanın sayfaları kadar, yaklaşık 37 x 26 cm. boyutlarında levhalar halinde yaptığı 137 minyatürde şenlikleri şehrin çeşitli yerlerinde, sarayın içinde ve deniz kıyılarında göstererek yerel dekoru zenginleştirmiştir. Çeşitli esnaf gruplarının geçit törenleri, gündüz ve gece düzenlenen eğlencelerle Haliç'in sularında yapılan gösteriler bu minyatürlerin konularını oluşturur. Levnî'nin kalabalık

Levnî'nin, III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğününden gece gösterilerini tasvir eden bir minyatürü (*Surnâme-i Vehbî*, TSMK, III. Ahmed, nr. 3593, vr. 113*)

grupları tasvir etmesi onun satıhçılıktan kaçındığını ve devrin üslûbunun da etkisiyle mekâncı bir görüşte çalıştığını gösterir. Sanatçının padişahlar albümünde ise Osman Gazi'den III. Ahmed'e kadar gelen padişah portreleri yer alır. Bundan başka bir albümü meydana getiren kırk altı resimden kırk üçü ona aittir ve yaklaşık 25 x 15 cm. boyutlarındaki bu resimlerde daha çok tek insan figürü ya da birkaç kişilik gruplar ele alınmıştır. Özellikle güzel kıyafetli kadın figürlerinin çoğunlukta olduğu bu eserlerde Levnî'nin hemen her sınıftan halkı tasvir etmek istediği görülür; ancak resimler çoğunlukla III. Ahmed dönemindeki eğlence ve lüks düşkünlüğünü yansıtır. Levnî'nin minyatürlerinde yine Lâle Devri'nin giysileriyle çizilmiş kadın ve erkeklerden başka Avrupalı ve İranlı tipler de konu edilmiştir. Kadın müzisyenler, dans eden genç kızlar, feraceli kadınlar, kahve tutan, sarık saran ya da ağaç altında oturan delikanlılar gibi çeşitli figürlerdeki en dikkat çekici yan insanların hareketleriyle yaptıkları işler arasındaki uygunluktur. Türk hayat tarzını ve âdetlerini göstermesi ve

kültür tarihimizi belgelendirmesi bakımından büyük değer taşıyan Levnî'nin eserlerinin hemen hemen tamamı Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunmaktadır.

Aynı zamanda şiir de yazan Levnî'nin yirmi kadar şiiri günümüze ulaşmıştır. Onun bir kasidesini III. Ahmed'e sunduğu bilinmekte, ayrıca bazı atasözü ve deyimleri içeren bir şiirin de ona ait olduğu kabul edilmektedir. Hem aruz hem hece veznini kullanmış, daha çok hecede başarılı olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

A. Süheyl Ünver, *Ressam Levnî: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1951; Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), III, 121-126; Filiz Öğütmen, *XII.-XVIII. Yüzyıllar Arasında Minyatür Sanatından Örnekler*, Ankara 1966, s. 36-38; I. Stchoukine, *La peinture turque d'après les manuscrites illustrés IIme partie, de Murad 4 à Mustafa 3 (1623-1773)*, Paris 1971, s. 22-31; M. Levey, *The World of Ottoman Art*, London 1975, s. 115-116; Günşel Renda, *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı (1700-1850)*, Ankara 1977, s. 34-41; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1989, s. 384; Çağlarboşu *Anadolu'da Kadın*, İstanbul 1993, s. 266; Filiz Çağman, *Tarihi Gelişimi İçinde Osmanlı Sarayı Minyatürleri*, İstanbul 1993, s. 217-221; Gül İrepoğlu, *Levnî*, İstanbul 1999; "Levnî", *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, İstanbul 1970, VII, 2176-2177; "Levnî", *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, VII, 3528-3529; Cahit Öztelli, "Levnî", *TDEA*, VI, 86.

ŞEHNAZ YALÇIN

LEYL SÜRESİ

(سورة الليل)

Kur'an-ı Kerim'in doksan ikinci sûresi.

Mekke döneminde nâzil olmuştur. Yirmi bir âyet olup fâsılası ı harfidir. Adını ilk âyetindeki "leyle" (gece) kelimesinden alır. Ve'l-Leyl, ve'l-Leyli izâ yağşâ sûresi olarak da anılır. Üslûp ve muhtevasından Mekke döneminin ilk yıllarında indiği anlaşılmaktadır. Tefsir kaynaklarında Leyl sûresinin, Mekke döneminde müslüman köleleri satın alıp âzat etmek suretiyle servetini Allah yolunda harcayan Hz. Ebû Bekir ile cimirlik yaparak malını ihtiyaç sahiplerinden esirgeyen Ümeyye b. Halef hakkında nâzil olduğu bildirilmektedir (Fahreddin er-Râzî, XXXI, 197). Diğer bir rivayete göre ise sûre, fakir bir aileye yardımda bulunan İbnü'd-Dahdâh (Ebü'd-Dahdâh) adındaki sahâbi hakkında nâzil olmuştur (Vâhidî, s. 254; Âlûsî, XXX, 147).

Mekke'de bu sûrenin indiği dönemde varlıklı müşrik Araplar, yoksullar karşısında insanlıkla bağdaşmayacak derecede

Levnî'nin bir sùvari minyatürü (TSMK, *Albüm*, Hazine, nr. 2143, vr. 13*)

Leyl
sūresinin
nesih
hattıyla
yazılmış
ilk âyetleri

bencil ve duyarsız davranıyor, hatta Kur'an-ı Kerim'in beyanına göre (Yâsîn 36/47), "Allah'ın doyumadıklarını biz mi doyuracağız?" diyorlardı. Bu sebeple diğer birçok benzeri gibi Leyl sūresinde de temel hedef, Allah'ın birliği inancının yanında sıkıntıların ve nimetlerin paylaşılabilirdiği toplumsal bir ruh ve zihniyeti geliştirmek olmuştur. Sūrede, Allah'ın kendilerine bildirdiği iman esaslarını ve davranış ilkelerini tasdik edip insanlara iyilik ve cömertlikte bulunanlar övülmüş, bunların ilâhî yardıma, dünya ve âhiret kurtuluşuna kavuşacakları müjdelenmiştir. Bunun yanında Allah karşısında bile kendilerini ihtiyaçsız sayacak kadar küstahlaşıp cimrilik yapanların Allah'ın hidayet ve yardımından mahrum bırakılacakları, böylece günah işlemelerinin daha da kolaylaşacağı, sonuçta "alev alev yanan ateş"i boylayacakları bildirilmiştir.

Sūrenin başındaki yemin ifadeleri, üzerine yemin edilen varlıkların yaratılışındaki olağan üstü durumu, onları yaratan gücün büyüklüğünü göstermekte, ayrıca gelecek konunun önemine dikkat çekmektedir. "En güzel" anlamına gelen 6. âyetteki "hüsnâ" kelimesi tefsirlerde "iman, kelime-i tevhid, İslâm; namaz, oruç ve zekât; ibadetlerin en güzel karşılığı" şeklinde yorumlanmıştır. Kelimenin bu bağlamda Kur'an'ın inanç ve davranış ilkelerini ifade ettiği anlaşılmaktadır. 7. âyette geçen ve Allah'ın cömert kuluyla kolaylaştıracağı bildirilen "yüsrâ" "rahatlık ve mutluluk yolu" veya "daha fazla iyilik yapma özelliği, erdemi" olarak açıklanmıştır. Bu son anlama göre âyette, mümin iyilik yapmaya çalıştıkça Allah'ın da kendisinde iyilik iradesini güçlendireceği, nihayet cömertliği onda kişiliğinin ayrılmaz bir özelliği haline getireceği bildirilmiştir. 8-10. âyetlerde ise yoksullara karşı umursamazlığın giderek nasıl cimrilik şeklinde bir kişilik özelliğine dönüşeceği ifade edilmektedir. 12. âyette hidayet, 13. âyette dünya ve âhiretin Allah'a ait olduğu belirtilerek insanın iyilik ve

kurtuluş yolunu seçme ve o yolda yürüme çabasında Allah'ın yardımına sığınması, dünya huzurunu ve âhiret kurtuluşunu da O'ndan beklemesi gerektiği anlatılmıştır. 17. âyetteki "etkâ" kelimesinin kök anlamı "büyük bir tehlikeye karşı kendine bir şeyi siper edinerek korunmak"tır (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vky" md.). Burada ise iman edip hayırlı işler yapmak suretiyle cehenneme karşı kendini korumayı ifade etmektedir. Sūrenin son âyetlerinde ruhunu arındırmak için servetini iyilik yolunda harcayan, bunu da gördüğü bir iyilik karşılığında değil yalnız Allah rızası için yapanların vakti geldiğinde mutlaka memnun ve mutlu edilecekleri bildirilmektedir.

Hz. Peygamber'in öğle ile ikinci namazlarında Leyl sūresini okuduğu nakledilmektedir (Şevkânî, V, 451). Bazı tefsir kaynaklarında yer alan (meselâ bk. Zemahşerî, IV, 262), "Allah ve'l-Leyl sūresini okuyan kimseye razi oluncaya kadar nimet verir, onu zorluklardan kurtarır ve kolaylık sağlar" şeklindeki hadisin sahih olmadığı belirtilmektedir (Muhammed et-Trablusî, II, 727).

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "vky" md.; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Abdülgaffâr Süleyman el-Bündârî - Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1411/1991, VI, 516-517; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1379/1959, s. 254; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), IV, 260-262; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXXI, 197-206; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedîdiz-zâ'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408, II, 727; Şevkânî, *Fet-hu'l-kadir*, V, 451-455; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXX, 147-153; Zuhûr Ahmed Ezhar, "el-Leyl", *UDM*, XVIII, 194-196.

KÂMİL YAŞAROĞLU

LEYLÂ

(bk. LEYLÂ ve MECNÛN; MECNÛN).

LEYLÂ el-AHYELİYYE

(لَيْلَى الْأَخْيَلِيَّةِ)

Leylâ bint Abdillâh (Huzeyfe) b. Rehâl(e) b. Seddâd b. Kâ'b el-Ahyeliyye el-Âmiriyye (ö. 86/705'ten sonra)

Meşhur aşk hikâyelerinden birinin kahramanı olan, mersiyeleriyle tanınmış Arap şairi.

Âmir b. Sa'saa kabilesinin kolu olan Benî Ukayl'e mensuptur. Dedelerinden Kâ'b'in lakabı olan Ahyel'den (şahin) dolayı Ahyeliyye nisbesiyle anılır. Kendisini platonik

(uzrî) bir aşkla seven amcasının oğlu şair Tevbe b. Humeyyir el-Hafâcî beraber büyüdüğü Leylâ'yı babasından ister. Babası buna rızâ göstermeyerek onu Edlâ' oğullarından Sevâr b. Avfâ el-Kuşeyrî ile evlendirir. Leylâ'nın Tevbe ile ilişkisinin devam etmesi üzerine kocası Sevâr yörenin valisinden Tevbe'yi öldürmek için izin alır. Leylâ'nın yardımıyla kendisine kurulan ölüm tuzaklarından kurtulan Tevbe bir baskın sırasında Avf b. Ukayl oğulları tarafından öldürülür (75/694 veya 80/699). Leylâ onun ardından dokunaklı mersiyele söyler ve ona olan aşkı ölünceye kadar devam eder.

Emevî halifelerinden Muâviye b. Ebû Süfyân ile Abdülmelik b. Mervân'ı ve Irak Valisi Haccâc'ı sık sık ziyaret edip onların ikramına mazhar olan Leylâ, hayatının son yıllarında anne tarafından akrabası ve Horasan valisi olan Kuteybe b. Müslim'in yanına gitmek ister. Leylâ'nın bu isteğini kabul eden Haccâc onu bir posta kervanıyla Horasan'a gönderir. Leylâ'nın Horasan'dan dönerken Sâve'de (veya Rey'de) öldüğü ve oraya defnedildiği (İbn Kuteybe, I, 449), bir başka rivayete göre ise ziyaret ettiği Tevbe'nin kabri başında ve devesinin üstünde onun bir şiirini yüksek sesle okurken ansızın beliriveren bir baykuşun ürktüğü devesinden düşüp öldüğü ve Tevbe'nin kabri yanına gömüldüğü (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XI, 229) kaydedilmektedir. Leylâ muhtemelen, Kuteybe'nin Horasan valiliğine getirildiği 86 (705) ile Haccâc'ın öldüğü 95 (713) yılları arasında vefat etmiştir.

İslâmî dönemdeki kadın şairler arasında Hansâ'dan sonra ikinci sırada yer alan Leylâ'nın zamanımıza ulaşan şiirlerinin dörtte birini Tevbe hakkındaki mersiyele oluşturur. Bunlar İslâmî motifler içermeyen, Câhiliye mersiye geleneği çerçevesinde Tevbe'nin cengâverliği, iyilik severliği ve vefakârlığı gibi meziyetlerinden söz eden şiirlerdir. Hz. Osman'ın öldürülmesi üzerine söylediği bir mersiyesiyle Halife Abdülmelik b. Mervân ve Vali Haccâc için methiyeleri, Nâbîga el-Ca'dî ile atıştığı yergi şiirleri yanında fahr ve hamâse temalarında bazı beyit ve kıtaları da vardır. V. (XI.) yüzyılda Endülüs'te bile tanındığı kaydedilen divanı zamanımıza ulaşmamıştır. Zübeyr b. Bekkâr'ın *Ahbâru Tevbe ve Leylâ'sı* da kayıptır.

Leylâ'nın günümüze ulaşan şiirleri kaynaklardan derlenerek *Dîvânü's-şâ'irâti's-selâs: el-Hırnik uhti Tarafe ve 'Amre binti'l-Hansâ' ve Leylâ el-Ahyeliyye* (Beyrut 1897), *Dîvânü'l-bâkiyeteyn:*